

ภาษาไทย

วรรณคดีและวรรณกรรม

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕

กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง

ดร.ภาสกร พงษ์สิทธิ์ทากร

นางสาวระวีวรรณ อินทรประพันธ์

นางพองจันทร์ สุขยิ่ง

นางกัลยา สหชาติโกสีย์

นางสาวศรียรรณ ช้อยหิรัญ

ผู้ตรวจ

ดร.กฤษทิรา บุญเลี้ยง

ดร.ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ

นายจตุพร ตระกูลปาน

บรรณาธิการ

นายเอกรินทร์ สัมहाศาล

ปีที่พิมพ์ ๒๕๖๘

พิมพ์ครั้งที่ ๑

จำนวนพิมพ์ ๓๐,๐๐๐ เล่ม

ISBN : 978-616-606-150-5

รหัสสินค้า ๓๕๑๑๐๑๐

A+ อักษร

www.aksorn.com

จัดพิมพ์และจำหน่ายทั่วประเทศโดย

บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจก. จำกัด

142 ถนนตะนาว เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200

โทร. 0 2622 2999 (อัตโนมัติ 20 คู่สาย)

แฟกซ์: บริษัท ไทยรับแปล จำกัด โทร. 0 2903 9101-6

สงวนลิขสิทธิ์

ห้ามมิให้ทำซ้ำ กัดลอก เลียนแบบ ทำสำเนา แสแกน รำลอบมาจากต้นฉบับ หรือแปลงเป็นรูปแบบอื่น
ในวิธีการต่าง ๆ ทุกวิธี ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน และห้ามใช้หรือผลิตซ้ำส่วนใดส่วนหนึ่ง
เพื่อวัตถุประสงค์ในการฝึก พัฒนา เทคโนโลยีระบบปัญญาประดิษฐ์ (AI) หรือระบบเทคโนโลยีอื่นๆ

คำนำ

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ กำหนดให้ภาษาไทยเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้หลัก โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนให้สามารถใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้อง คล่องแคล่ว และเหมาะสมกับวัฒนธรรมไทย สามารถนำความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักเกณฑ์การใช้ภาษาไปใช้ติดต่อสื่อสารและเป็นเครื่องมือศึกษาหาความรู้ตลอดชีวิต

ภาษาไทยเป็นเอกลักษณ์ของชาติและเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมอันก่อให้เกิดความเป็นเอกภาพ และเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจ และสร้างความสัมพันธ์อันดีของคนในชาติ ภาษาไทยยังเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้แสวงหาความรู้และประสบการณ์จากแหล่งข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ เพื่อพัฒนาความรู้ กระบวนการคิดวิเคราะห์ การวิจารณ์ การสร้างสรรค์ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันให้เจริญก้าวหน้า นอกจากนี้ ยังแสดงถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษด้านวัฒนธรรม ประเพณี สุนทรียภาพ ควรค่าแก่การเรียนรู้ อนุรักษ์ และสืบสานให้คงอยู่คู่ชาติไทยตลอดไป

ทั้งนี้ หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ นี้ ทางคณะผู้เรียบเรียงได้ออกแบบหน่วยการเรียนรู้อิงมาตรฐานตัวชี้วัดระหว่างทางและตัวชี้วัดปลายทาง รวมทั้งมีกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ในทุกหน่วยการเรียนรู้ โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น ๒ เล่ม คือ

หลักภาษาและการใช้ภาษาไทย ครอบคลุมตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง สาระที่ ๑ การอ่าน สาระที่ ๒ การเขียน สาระที่ ๓ การฟัง การดู และการพูด และสาระที่ ๔ หลักการใช้ภาษาไทย

วรรณคดีและวรรณกรรม ครอบคลุมตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง สาระที่ ๕ วรรณคดีและวรรณกรรม สำหรับเล่มวรรณคดีและวรรณกรรม มีการเน้นสีคำศัพท์ที่มีการอธิบายความหมายไว้ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้เป็นสีฟ้า (■) และสีชมพู (■) ทั้งนี้ เพื่อให้คำศัพท์ ๒ คำที่อยู่ติดกันสามารถแยกคำได้ง่ายขึ้น

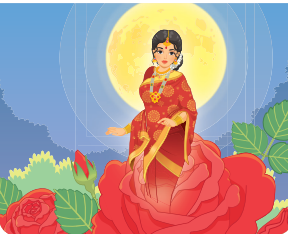
คณะผู้เรียบเรียงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย วรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ เล่มนี้ จะเป็นสื่อการเรียนการสอนที่ช่วยพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนให้มีคุณภาพ บรรลุตัวชี้วัดและมาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ รวมทั้งบรรลุสมรรถนะสำคัญตามที่กำหนด

คณะผู้เรียบเรียง

สารบัญ

ตอนที่ ๕ วรรณคดีและวรรณกรรม

บทนำ		แนวทางการอ่านเพื่อวิเคราะห์และประเมินคุณค่าวรรณคดีและวรรณกรรม	๑
	หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑	มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี	๑๕
	ความเป็นมา		๑๖
	ประวัติผู้แต่ง		๑๗
	ลักษณะคำประพันธ์		๑๗
	เรื่องย่อ		๑๘
	เนื้อเรื่อง		๑๙
	คำศัพท์		๒๙
	แนวทางการวิเคราะห์และประเมินคุณค่าวรรณคดีและวรรณกรรม		๓๑
	หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒	บทละครพูดคำฉันท์ เรื่อง มัทนะพาธา	๔๐
	ความเป็นมา		๔๑
	ประวัติผู้แต่ง		๔๒
	ลักษณะคำประพันธ์		๔๒
	เรื่องย่อ		๔๘
	เนื้อเรื่อง		๕๐
	คำศัพท์		๗๒
	แนวทางการวิเคราะห์และประเมินคุณค่าวรรณคดีและวรรณกรรม		๗๓
	หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓	ลิลิตตะเลงพ่าย	๘๐
	ความเป็นมา		๘๑
	ประวัติผู้แต่ง		๘๒
	ลักษณะคำประพันธ์		๘๓
	เรื่องย่อ		๘๕
	เนื้อเรื่อง		๘๖
	คำศัพท์		๑๒๔
	แนวทางการวิเคราะห์และประเมินคุณค่าวรรณคดีและวรรณกรรม		๑๓๐
	หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔	คัมภีร์ฉันทศาสตร์ แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ ๑๔๕	๑๔๖
	ความเป็นมา		๑๔๖
	ประวัติผู้เรียบเรียง		๑๔๗
	ลักษณะคำประพันธ์		๑๔๗
	เรื่องย่อ		๑๔๘
	เนื้อเรื่อง		๑๔๙
	คำศัพท์		๑๕๕
	แนวทางการวิเคราะห์และประเมินคุณค่าวรรณคดีและวรรณกรรม		๑๕๙
	หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕	โคลนติดล้อ ตอน ความนิยมเป็นเสมือน	๑๖๓
	ความเป็นมา		๑๖๔
	ประวัติผู้แต่ง		๑๖๔
	ลักษณะคำประพันธ์		๑๖๔
	เรื่องย่อ		๑๖๔
	เนื้อเรื่อง		๑๖๕
	คำศัพท์		๑๖๘
	แนวทางการวิเคราะห์และประเมินคุณค่าวรรณคดีและวรรณกรรม		๑๖๙
บทเสริม	บทอาขยาน		๑๗๓
	การท่องเที่ยว		๑๗๔
	บทอาขยาน ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕		๑๗๕
	คำศัพท์		๑๗๖

วรรณคดีและวรรณกรรม

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑

มหาเวศสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒

บทละครพูดคำฉันท์ เรื่อง มัทนะพาธา

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓

ลิลิตตะเลงพ่าย

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔

คัมภีร์จินตศาสตร์
แพทย์ศาสตร์สงคราม

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕

โคลนติดล้อ
ตอน ความนิยมเป็นเสมียน

แนวทางการอ่านเพื่อวิเคราะห์และ ประเมินคุณค่าวรรณคดีและวรรณกรรม

การอ่านวรรณคดีและวรรณกรรมเพื่อให้ได้รับความรู้
และความเพลิดเพลินนั้น ผู้อ่านต้องอ่านโดยพิจารณาไตร่ตรอง
ถึงแก่นแท้ของเรื่อง เพื่อจะสามารถเข้าใจในเรื่องราวและเข้าถึง
อรรถรสของบทประพันธ์นั้นว่า วรรณคดีและวรรณกรรมต่างมีคุณค่า
มีความไพเราะ และงดงามอย่างไร การอ่านในลักษณะนี้ คือ
การวิเคราะห์ และนอกจากการวิเคราะห์แล้ว ผู้อ่านวรรณคดี
และวรรณกรรมควรนำความรู้จากการวิเคราะห์ไปต่อยอด
เพื่อให้สามารถประเมินคุณค่าวรรณคดีและวรรณกรรม
ได้อย่างสมเหตุสมผล

๑. ความหมายของการวิเคราะห์และประเมินคุณค่าวรรณคดีและวรรณกรรม

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้อธิบายความหมายของคำว่า วิเคราะห์ ประเมิน และคุณค่า ดังนี้

วิเคราะห์ หมายถึง การใคร่ครวญ แยกออกเป็นส่วน ๆ เพื่อศึกษาให้ถ่องแท้

ประเมิน หมายถึง กำหนดหรือให้ค่าหรือราคาเท่าที่ควรจะเป็นตามหลักเกณฑ์ที่ตั้งไว้

คุณค่า หมายถึง สิ่งที่มีประโยชน์หรือมีมูลค่าสูง

ดังนั้น ประเมินคุณค่า จึงหมายถึง การกำหนดหรือให้ค่าสิ่งที่มีประโยชน์ตามหลักเกณฑ์ที่ตั้งไว้

การอ่านวรรณคดีและวรรณกรรมให้เกิดประโยชน์สูงสุด ผู้อ่านควรวิเคราะห์โดยศึกษาในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านเนื้อหา ด้านวรรณศิลป์ ด้านสังคม แล้วอาศัยความรู้ในการประเมินคุณค่าจากเรื่องที้อ่านตามหลักเกณฑ์อย่างสมเหตุสมผล

๒. ความสำคัญของวรรณคดีและวรรณกรรม

วรรณคดีและวรรณกรรมถือว่าเป็นมรดกที่ตกทอดมาจากอดีต สามารถสะท้อนสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสมัยนั้น ๆ ผู้แต่งมักสอดแทรกแนวคิด คติสอนใจ และปรัชญาชีวิตไว้ในบทประพันธ์ ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้ ความประทับใจ มีความรู้สึกร่วมไปกับผู้แต่ง ดังนั้น วรรณคดีและวรรณกรรมจึงมีคุณค่าทั้งในด้านประวัติศาสตร์ สังคม อารมณ์ และคติสอนใจ รวมทั้งมีคุณค่าในด้านวรรณศิลป์ด้วย

นอกจากวรรณคดีและวรรณกรรมจะเป็นทรัพย์สินทางปัญญาของคนในชาติแล้ว วรรณคดีและวรรณกรรมยังเป็นเครื่องเชิดชูอารยธรรมและยังมีคุณค่าเป็นหลักฐานทางโบราณคดี ทำให้คนในชาติสามารถรับรู้ได้ถึงเรื่องราวในอดีต การอ่านวรรณคดีและวรรณกรรมจึงเป็นการส่งเสริมให้ผู้อ่านมีอารมณ์สุนทรีย์และเข้าใจความจริงของโลกมากยิ่งขึ้น

วรรณคดีและวรรณกรรมเป็นกระจกเงาส่องภาพสังคมและวัฒนธรรม ผู้อ่านจึงควรอ่านเพื่อศึกษาเรียนรู้เรื่องราว ความเป็นมา ความคิด และค่านิยมของคนในสังคมแต่ละสมัย การวิเคราะห์และวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมจะทำให้ผู้อ่านได้ฝึกคิดวิเคราะห์ รู้จักสังเกต ได้ความรู้ และประสบการณ์จากวรรณคดี วรรณคดีและวรรณกรรมจึงมีความสำคัญทั้งในด้านเนื้อหาซึ่งให้ข้อคิดคติเตือนใจ และคุณค่าด้านสังคม โดยให้ความรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม รวมทั้งเป็นหลักฐานที่บันทึกเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์อีกประการหนึ่งด้วย

๓. จุดประสงค์ในการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม

การอ่านวรรณคดีและวรรณกรรมเพื่อให้ได้รับประโยชน์มากที่สุด ผู้อ่านจำเป็นต้องมีจุดประสงค์ในการอ่านวรรณคดีหรือวรรณกรรมแต่ละเรื่อง ดังนี้

๑) อ่านเพื่อให้ได้ความรู้ เพิ่มพูนประสบการณ์ วรรณคดีและวรรณกรรมบางเรื่องมีเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม มีการสอดแทรกประสบการณ์ เกร็ดความรู้ วิถีชีวิต สภาพบ้านเมือง จึงทำให้ผู้อ่านได้รับความรู้และประสบการณ์ในเรื่องต่าง ๆ อย่างหลากหลาย

๒) อ่านเพื่อให้ได้ข้อคิด วรรณคดีและวรรณกรรมมักสอดแทรกข้อคิดทั้งทางโลกและทางธรรมเอาไว้ ผู้อ่านจึงสามารถนำข้อคิดที่ได้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

๓) อ่านเพื่อให้เกิดความเพลิดเพลิน วรรณคดีและวรรณกรรมบางเรื่องมีเนื้อหาสนุกสนาน ตลกขบขัน อีกทั้งยังมีสำนวนภาษาที่ไพเราะ สละสลวย จึงทำให้ผู้อ่านรู้สึกสนุกสนานและเพลิดเพลินในการอ่าน

๔. แนวทางการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม

๑) อ่านอย่างพินิจพิจารณา โดยใช้การวิเคราะห์ คือ จำแนกองค์ประกอบของวรรณคดีและวรรณกรรมเป็นส่วน ๆ เช่น ชื่อเรื่อง ผู้แต่ง เนื้อหา หรือในบางเล่มอาจจะมีคำนำ สารบัญ บรรณานุกรม รวมถึงประวัติของผู้แต่ง ซึ่งจะทำให้เราเข้าใจเนื้อหา มูลเหตุของการแต่ง แรงบันดาลใจในการแต่ง และสิ่งแฝงเร้นภายในหนังสือ

๒) จับใจความสำคัญ จับใจความสำคัญของวรรณคดีและวรรณกรรมว่า ใคร ทำอะไร ที่ไหน ผลเป็นอย่างไร เพื่อให้เข้าใจเนื้อหาที่อ่าน

๓) วิเคราะห์อารมณ์ของบทประพันธ์ รับรู้อารมณ์ ความรู้สึกของผู้แต่งที่สอดแทรกลงไป ในบทประพันธ์ ถ้าผู้อ่านรับรู้อารมณ์ ความรู้สึกตรงตามเจตนาของผู้แต่ง จะทำให้เข้าใจบทประพันธ์ได้

๔) ค้นหาความหมายของบทประพันธ์ หลักการค้นหาความหมายของบทประพันธ์ มีดังนี้

๔.๑) ค้นหาความหมายตามตัวอักษร คือ คำใดที่ไม่เข้าใจความหมายให้ค้นหาในคำอธิบายศัพท์ พจนานุกรม หรืออภิธานศัพท์ เช่น

โคลงโลกนิติ

ผู้ทรงพระนิพนธ์ : สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร

ผจญคนมักโกรธด้วย	ไมตรี
ผจญหมู่ทรชนดี	ต่อตั้ง
ผจญคนจิตโลภมิ	ทรัพย์เพื่อ แฝ่นา
ผจญอัสถยให้ยั้ง	หยุดด้วยสัตยา

(สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๓)

คำศัพท์ที่ค้นหาจากโคลง คือ *ผจญ* หมายถึง พยายามต่อสู้ พยายามเอาชนะ *มัก* หมายถึง ชอบ *ทรชน* หมายถึง คนชั่ว

บทประพันธ์นี้ หมายความว่า การรู้จักเอาชนะความไม่ดีด้วยการทำความดี เช่น การใจดีกับผู้ที่ใจร้าย

๔.๒) ค้นหาความหมายแฝง คือ การค้นหาความหมายของคำที่ต้องตีความ ซึ่งผู้แต่งอาจใช้คำที่เป็นสัญลักษณ์ เพื่อเสนอสารอันเป็นความคิดหลักของผู้แต่ง เช่น

โลก

ผู้แต่ง : อังคาร กัลยาณพงศ์

ภพนี้มีใช้หล้า

หงส์ทอง เดี่ยวเอย

กาที่เจ้าของครอง

ร่วมด้วย

เมาสวมมูติจองทอง

หินชาติ

น้ำมิตรแล้งโลกม้วย

หมดสิ้นสุขคานต์

(อังคาร กัลยาณพงศ์, ๒๕๔๒)

จากบทประพันธ์ ใช้คำว่า “หงส์” แทน ชนชั้นสูง และคำว่า “กา” แทน คนทั่วไป โดยตีความจากบทประพันธ์ได้ว่า ไม่ควรแบ่งชนชั้นเพราะจะทำให้โลกขาดความสงบสุข

๔.๓) ค้นหาข้อคิดอันเป็นประโยชน์ในตัวของวรรณคดีและวรรณกรรม กล่าวคือการค้นหาข้อคิด คติชีวิต หรือคตินิยมที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม ซึ่งผู้แต่งอาจกล่าวโดยตรงหรืออาจสอดแทรกไว้ก็ได้ แต่หากกล่าวสอดแทรกไว้ ผู้อ่านจะต้องใช้การวิเคราะห์ ตีความ เพื่อค้นหาข้อคิดนั้น เช่น

จินตนิมิต

ผู้ทรงพระนิพนธ์ : พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท

คำปราศรัยว่าอย่า คำ

ยาพิษ

คำปราศรัยว่าอย่า คิด

คดจำว

คำปราศรัยว่าอย่า ชิด

คนชั่ว

คำปราศรัยว่าอย่า หัว

หัดเหียนหายคมา

(ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๐)

จากบทประพันธ์ ผู้แต่งให้ข้อคิดในเรื่องการประพฤติตนไม่ยุ่งเกี่ยวกับสิ่งไม่ดี เช่น ไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด ไม่คบคนพาล ซึ่งสามารถนำข้อคิดมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตจริงได้

๕) พิจารณากลวิธีในการแต่ง สามารถค้นหาได้จากวิธีการเลือกใช้โวหารสร้างสรรค์บทประพันธ์ ดังนี้

๕.๑) การใช้บรรยายโวหาร คือ การใช้คำอธิบายเล่าเรื่องราว รายละเอียดให้เข้าใจตามลำดับเหตุการณ์ เช่น

ลิลิตตะเลงพ่าย

ผู้ทรงพระนิพนธ์ : สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

บัดมงคลพ่าห์ให้

ทวารดี

แว้งเหวี่ยงเปียงเคียรสะบัด

ตกใต้

อูกคลูกพลุกงะงัด

คอคช เคิกแฮ

เบนบ่ายหงายแขนงให้

ท่วงท้อที่ถอย

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๓)

จากบทประพันธ์ เป็นการกล่าวบรรยายเกี่ยวกับการทำยุทธหัตถีของสมเด็จพระนเรศวร และพระมหาอุปราชา ซึ่งภายหลังพระมหาอุปราชาสิ้นพระชนม์บนคอช้าง

๕.๒) การใช้พรรณนาโวหาร คือ การอธิบายความโดยการสอดแทรกอารมณ์ความรู้สึก ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจ คล้อยตามไปกับเรื่องราว เช่น

มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี

ผู้แต่ง : เจ้าพระยาพระคลัง (หน)

ข้าพระบาทนี้ร้อนรนไม่หยุดหย่อนแต่สักอย่าง แต่เดินมาก็บังเกิดประหลาดกลางขึ้น

ในกลางพนาลี พบพญาราชสีห์สองเลื้อยทั้งสามสัต์สัดหน้าไม่มาได้ ต่อสิ้นแสงอโณทัยจึงได้

คลาเคลื่อน ไซ้จะเป็นเหมือนพระองค์ดำรงนั้นก็หามิได้ พระพุทธเจ้าข้า...

(กรมศิลปากร, ๒๕๒๗)

จากบทประพันธ์ กล่าวถึงความรู้สึกประหลาดใจของนางมัทรีที่ออกตามหาลูกแต่กลับพบพญาราชสีห์ดักทางไว้ ทำให้นางมัทรีรู้สึกหวาดกลัว แสดงให้เห็นถึงความรู้สึกสะเทือนใจ

๕.๓) การใช้เทศนาโวหาร คือ การกล่าวสั่งสอนอย่างมีเหตุผล เช่น

กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ ฉบับกรุงธนบุรี

ผู้แต่ง : พระยาราชสุภาวดี และพระภิกษุอินท์

๑ อย่าเยี่ยงหญิงชั่ว

ไม่รู้คุณผ้า

ไม่สงวนน้ำใจ

ลืมลมคมเหง

ล้อเลียนไยไพ

ต่อหน้าปราไซ

ลับหลังนินทา

(กรมศิลปากร, ๒๕๑๖)

จากบทประพันธ์ กล่าวถึงการสั่งสอนในเรื่องการวางตัวในฐานะสามีภรรยาที่ดี

๕.๔) การใช้สารกโวหาร คือ การยกตัวอย่างหรือเรื่องราวประกอบ เพื่อเพิ่มรายละเอียดหรือสิ่งที่น่ารู้ น่าสนใจลงไปในบทประพันธ์ ทำให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น

พระอภัยมณี

ผู้แต่ง : สุนทรภู่

ซึ่งบ้านเมืองเคื่องเข็ญถึงเช่นนี้

เพราะโลกีย์ตันทหาพาฉิบหาย

อันศีลห้าวว่าอย่าทำให้จำตาย

จะตกอบายภูมิขุมนรก

(สุนทรภู่, ม.ป.ป.)

จากบทประพันธ์ กล่าวถึงเหตุการณ์บ้านเมืองที่ลำบากอยู่นี้ เพราะโลกเต็มไปด้วยความโลภอันนำไปสู่สิ่งไม่ดี ดังนั้น ควรยึดหลักศีล ๕ มาน้อมนำชีวิต

๕.๕) การใช้อุปมาโวหาร คือ การกล่าวเปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนหรือแตกต่างกัน เช่น

ไตรภูมิพระร่วง ตอน มนุสสภูมิ

ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ : พระมหาธรรมราชาที่ ๑ (ลิไทย)

...เมื่อกุมารอยู่ในท้องแม่นั้นลำบากนักหนา พึงเกลียดพิงหน่วยพันประมาณนักก็ขึ้นแลเหม็นกลิ่นตืดและเอียนอันได้ ๘๐ ครอก ซึ่งอยู่ในท้องแม่อันเป็นที่เหม็นแลที่ออกลูกออกแต่ที่เถา ที่ตายที่เร็ว ผูกตืดแลเอียนทั้งหลายนั้นคนกันอยู่ในท้องแม่ ตืดแลเอียนผุ่่นั้นเริ่มตัวกุมารนั้นไสร้ จุกตั้งหนอนอันอยู่ในปลาเนา แลหนอนอันอยู่ในลามกอาจมนั้นแล...

(กรมศิลปากร, ๒๕๒๖)

จากบทประพันธ์ กล่าวถึงการเปรียบเทียบกุมารที่อยู่ในท้องของแม่ที่เต็มไปด้วยสิ่งต่าง ๆ อันเป็นกลิ่นไม่ดี เหมือนกับหนอนที่อยู่ในตัวปลาเนา ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบให้ผู้อ่านเห็นภาพได้ชัดเจนจากการเปรียบ “กุมาร” กับ “หนอน” และเปรียบ “ครรภ์ของแม่” กับ “ตัวปลาที่เนาตาย”

๖) พิจารณาความงาม ความไพเราะของภาษา คือ พิจารณาการเลือกใช้คำ การสรรคำ และการจัดวางคำที่เลือกสรรแล้วให้ต่อเนื่องอย่างไพเราะ เหมาะสม ได้จังหวะ ถูกต้องตามโครงสร้างภาษา ก่อให้เกิดความรู้สึก อารมณ์ และเห็นภาพพจน์

๕. แนวทางการวิเคราะห์และประเมินคุณค่าวรรณคดีและวรรณกรรม

การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าวรรณคดีและวรรณกรรมจะต้องพินิจพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วนและให้ครอบคลุมทุกด้าน ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น ๓ ประเด็น ดังนี้

๕.๑ การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าด้านกลวิธีการแต่ง

การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าด้านเนื้อหา มีแนวทางในการพิจารณา ดังนี้

๑) รูปแบบ พิจารณารูปแบบของคำประพันธ์ ความถูกต้องของการแต่งตามลักษณะบังคับของคำประพันธ์นั้น ๆ การเลือกใช้คำประพันธ์แต่ละชนิดที่เหมาะสมกับเนื้อความ

๒) องค์ประกอบของเรื่อง มีแนวทางในการวิเคราะห์และประเมินคุณค่า ดังนี้

๒.๑) สาระสำคัญ พิจารณาสาระที่ผู้แต่งต้องการสื่อมายังผู้อ่าน เช่น ให้ความรู้ข้อเท็จจริง ความคิด หรือแสดงความรู้สึก ควรจับสาระสำคัญหรือแก่นของเรื่องที่ผู้แต่งต้องการสื่อและความแปลกใหม่ที่น่าสนใจของสาระสำคัญหรือแก่นของเรื่องนั้น ๆ

๒.๒) โครงเรื่อง พิจารณาวีธีการวางโครงเรื่อง การลำดับความที่เป็นไปตามลำดับขั้นตอน เหตุการณ์ หรือเรื่องราว ความน่าสนใจของการวางลำดับเรื่อง และการสร้างปมของเรื่องเพื่อให้ไปถึงจุดสูงสุด

๒.๓) ตัวละคร พิจารณาลักษณะนิสัย บุคลิกลักษณะ บทบาท และคุณธรรมของตัวละครในเรื่อง ความเหมาะสมของพฤติกรรมที่แสดงออก ตลอดจนความสมจริงของตัวละคร

๒.๔) ฉากและบรรยากาศ พิจารณาการพรรณนาหรือบรรยายฉาก บรรยากาศที่เหมาะสม ถูกต้อง ชัดเจน และความสอดคล้องกับเรื่อง

๒.๕) ทศนักวี พิจารณาความคิดเห็นหรือความรู้สึกนึกคิดของกวี ซึ่งมีความพิเศษแตกต่างจากคนทั่วไป กวีสามารถมองลึกลงไปเห็นความงามจากความหมายที่แฝงอยู่ของรูปลักษณะภายนอก หรือมองเห็นปรัชญาชีวิตที่มีอยู่ในธรรมชาติของมนุษย์ การศึกษาทัศนะของกวีจะช่วยให้ผู้อ่านมีความเจริญงอกงามทางความคิด

๕.๒ การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าด้านวรรณศิลป์

การพิจารณาคุณค่าด้านการเลือกใช้ถ้อยคำและการนำเสนอของผู้แต่ง เช่น เสนออย่างตรงไปตรงมา เสนอโดยให้ตีความจากสัญลักษณ์หรือความเปรียบ เสนอโดยใช้การสร้างภาพพจน์ให้เหนือความเป็นจริงเพื่อดึงดูดความสนใจ ควรพิจารณาว่าวิธีการต่าง ๆ เหล่านั้น ชวนให้น่าสนใจ น่าติดตาม และน่าประทับใจได้อย่างไร ซึ่งมีแนวทางในการพิจารณา ๒ ประการ ดังนี้

๑) การสรรคำ คือ การเลือกใช้คำให้สื่อถึงความคิด ความเข้าใจ ความรู้สึก และอารมณ์ได้อย่างงดงาม

๑.๑) การเลือกใช้คำให้เหมาะสมกับประเภทของคำประพันธ์ การพิจารณาคุณค่าด้านกลวิธีการแต่งต้องพิจารณาตั้งแต่การเลือกประเภทของคำประพันธ์ว่า ผู้แต่งเลือกประเภทของคำประพันธ์ได้เหมาะสมกับงานเขียนหรือไม่ โดยเฉพาะในบทร้อยกรอง ผู้แต่งจะต้องเลือกชนิดของคำประพันธ์ให้เหมาะสมและต้องรู้จักเลือกใช้คำ เรียบเรียงถ้อยคำให้ไพเราะ สละสลวย เหมาะสมกับชนิดของคำประพันธ์ ดังนี้

(๑) โคลงที่เป็นวรรณคดีจะนิยมใช้คำที่มีศักดิ์สูงหรือคำโบราณ ใช้พรรณนาเรื่องราวที่ศักดิ์สิทธิ์ สูงส่ง เช่น บทไหว้ครู บทเทิดพระเกียรติ ส่วนโคลงในวรรณกรรมปัจจุบันจะใช้คำที่เข้าใจง่าย เช่น

ลิลิตตะเลงพ่าย

ผู้ทรงพระนิพนธ์ : สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

ไพรีนทราศเพี้ย	พลมาร
พระดั่งองค์อวตาร	แต่ก็
แสนเค็มห่อนหาญราญ	รอกฤทธิ์ พระฤ
ดาลตระดกเดชลิ	ประลาตหล้าแหล่งสถาน

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๓)

บทประพันธ์นี้ ผู้แต่งได้เลือกสรรคำที่มีศักดิ์สูงเป็นบทเทิดพระเกียรติ

(๒) ฉันท์ นิยมใช้คำที่มาจากภาษาบาลี-สันสกฤต เพื่อให้สอดคล้องกับ
ครุ ลหุ ของฉันทลักษณ์ และเป็นคำประพันธ์ที่มีแบบแผน เช่น

บทละครพูดคำฉันท์ เรื่อง มัทนะพาธา

ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ : พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	
ฟังถ้อยคำรัสมะธูระวอน	คนนี้มีเอออวย
จักเป็นมุลาวะจะนะด้วย	บ มิตรงกะความจริง
อันชายประกาศะระประทาน	ประติพัทธะแด่หญิง
หญิงควรจะเปรมกะมะละยั้ง	ผิจะจิตตะตอบรัก
(กรมศิลปากร, ๒๕๑๙)	

บทประพันธ์นี้ ผู้แต่งได้เลือกสรรคำที่มาจากภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อให้
สอดคล้องกับลักษณะบังคับครุ ลหุ ของคำประพันธ์

(๓) กาพย์ นิยมแต่งตามลักษณะการบังคับทั้งคณะ พยางค์ สัมผัส และ
ไม่บังคับเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรค โดยมักใช้คำธรรมดา เข้าใจง่าย เช่น

กาพย์เห่เรือ

ผู้ทรงพระนิพนธ์ : เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศ	
จำปาหนาแน่นเนื่อง	คลี่กลีบเหลืองเรืองอร่าม
คิดคเนียงถึงนงราม	ผิเหลืองกว่าจำปาทอง
(กรมศิลปากร, ๒๕๔๕)	

บทประพันธ์นี้ ผู้แต่งเลือกใช้คำที่อ่านเข้าใจง่าย โดยสื่อความหมายได้
ชัดเจน ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพของดอกจำปาที่กำลังเบ่งบานสีเหลืองอร่าม

(๔) กลอน เป็นบทประพันธ์ที่นิยมแต่งมากที่สุดในปัจจุบัน มีลักษณะ
บังคับคณะ สัมผัส และเสียงวรรณยุกต์ทำยวรรค กลอนมักนำไปขับร้องในการละเล่นต่าง ๆ เช่น

เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนช้างถวายฎีกา

ผู้แต่ง : ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง	
โอ้เจ้าแก้วแววตาของพี่เอ๋ย	เจ้าหลับใหลอะไรเลยเป็นหนักหนา
ดั่งนิมน้องหมองใจไม่นำพา	ฤๅขัดเคืองคิดว่าพี่ทอดทิ้ง
(กรมศิลปากร, ๒๕๑๓)	

บทประพันธ์นี้ เป็นการกล่าวถึงในตอนขุนแผนน้องนางวันทองว่า นางวันทองนั้น
อย่าได้โกรธที่ตนได้ทิ้งไป แสดงให้เห็นถึงการเล่าเรื่องราวที่สะท้อนอารมณ์และเข้าใจได้ง่ายโดยใช้
การแต่งกลอนเล่าเรื่อง

(๕) ร่าย นิยมใช้คำโบราณและนิยมแต่งรวมกับโคลง ไม่นิยมแต่งรายทั้งเรื่อง
นอกจากร่ายยาวมหาชาติกลอนเทศน์เท่านั้นที่แต่งด้วยร่ายยาวตลอดทั้งเรื่อง เช่น

ลิลิตตะเลงพ่าย

ผู้ทรงพระนิพนธ์ : สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส	
องค์อดีตครองราชย์ คอยนฤชัฏรพิชัยบัดเดียวไททฤษฎี พระศรีสารีริกบรมธาตุ	
ไขโอภาสโคภิต ช่วงขวลิตพ่างผล สัมเกลี้ยงกลกก่อง ฟ่องฟ้าฝ่ายทักษิณ ผินแวดวงตรงทัพ	
นับคำรบสามครา เป็นทักษิณาวรรตเวียนวายุฉวัดเฉวียนอัมพร ผ่านไปอุดรโดยด้าว พลาغبพิตร	
โทท้าว ท่านตั้งสติ อยู่น่า	
ฯลฯ	
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๓)	

บทประพันธ์นี้ ผู้แต่งเลือกใช้คำโบราณ (คำที่มีใช้ในสมัยก่อน) เช่น คำว่า ด้าว
หมายถึง แดน ซึ่งในปัจจุบันใช้ว่า เขต ประเทศ ดังนั้น คำว่า ด้าว จึงเป็นคำโบราณที่ใช้ในสมัยก่อน

๑.๒) การเล่นเสียงหรือการเล่นคำ เกิดจากการที่ผู้แต่งเลือกใช้คำเลียนเสียง
ธรรมชาติ คำที่เล่นเสียงวรรณยุกต์ การเล่นคำ เสียงหนักเบา การหลាកคำ การใช้คำพ้องเสียง
และคำซ้ำ การใช้ลีลาจังหวะของคำซึ่งทำให้เกิดความไพเราะได้ เช่น

(๑) การเล่นเสียงวรรณยุกต์ คือ การเล่นเสียงสูง ๆ ต่ำ ๆ ในวรรคเดียวกัน
คล้ายการผันเสียงวรรณยุกต์ โครงสร้างของคำเหมือนกัน ได้แก่ พยัญชนะต้น สระ และพยัญชนะท้าย
แตกต่างกันที่รูปวรรณยุกต์ เช่น

โคลงอักษรสามหมู่

ผู้แต่ง : พระศรีมโหสถ	
เสนาสุสุสุ	ครแผลง
ยิงค่ายหลายเมืองแยง	แย่งแย่ง
รุกรันร่นรณแรง	ฤทธิรีบ
ลวงล้วงล้วงวังแว้ง	รวบเร้าเอามา
(กรมศิลปากร, ๒๕๔๕)	

บทประพันธ์นี้ แสดงให้เห็นความสามารถของผู้แต่งที่เลือกใช้คำที่มี
พยัญชนะต้น สระ และพยัญชนะท้ายเสียงเดียวกัน แตกต่างกันที่เสียงวรรณยุกต์

(๒) การเล่นคำ คือ การใช้คำเดียวกันซ้ำหลายแห่งในบทประพันธ์
แต่คำที่ซ้ำกันนั้นมีความหมายต่างกัน เช่น

ภาพย่เหเรือ

ผู้ทรงพระนิพนธ์ : เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศ

แก้มข้าข้าใครต้อง อันแก้มน้องข้าเพราะชม
ปลาทุกทุกซอกกรม เหมือนทุกซอกที่จากนาง

(กรมศิลปากร, ๒๕๔๕)

ผู้แต่งเล่นคำด้วยการนำคำที่มีเสียงพ้องกัน แต่ความหมายต่างกันมาเรียงร้อยเข้าด้วยกัน เพื่อสื่อความว่าสิ่งนั้นทำให้จิตประหวัดไปถึงนางผู้เป็นที่รัก ได้แก่

เล่นคำว่า แก้มข้า เป็นชื่อปลาแก้มข้ากับอาการแก้มข้าของนางผู้เป็นที่รัก
เล่นคำว่า ทุก เป็นชื่อปลาทุกกับความทุกข์ที่ต้องจากนางมา

(๓) การซ้ำคำ คือ การใช้คำเดียวกันซ้ำหลายแห่งในบทประพันธ์หนึ่งบทในความหมายเดียวกัน เพื่อย้ำนำหนักความให้หนักแน่นขึ้น เช่น

ลิลิตตะเลงพ่าย

ผู้ทรงพระนิพนธ์ : สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

จำใจจำจากเจ้า จำจร
จำนิราศแรมสมร แม่ร้าง
เพราะเพื่อจักไปปรอน อริราช แลแม่
จำทุกข์จำทเวษร้าง สวาทว่าหวันถวิล

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๓)

บทประพันธ์นี้ พรรณนาถึงอารมณ์ ความรู้สึกของพระมหาอุปราชที่ต้องยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา ขณะเดินทางนั้นมีความรู้สึกรักและคิดถึงนางผู้เป็นที่รัก ผู้แต่งเลือกใช้ถ้อยคำที่มีลักษณะคำซ้ำ เพื่อให้เกิดความไพเราะ ลึกซึ้ง เกิดอารมณ์ ความรู้สึกคล้อยตามไปกับตัวละคร เช่น จำใจ จำจาก จำจร จำนิราศ จำทุกข์ จำทเวษ

นอกจากนี้ ยังมีการซ้อนหรือซ้ำอักษรหน้าคำศัพท์เป็นเสียง อะ เรียกว่า คำอักษาส เพื่อให้เกิดความไพเราะ เช่น

สามัคคีเภทคำฉันท์

ผู้แต่ง : ชิต บุรทัต

ประชุมพยุห์ กระเกริกกระกรู
กระหิมนิยม ละล้นสง่า
มนาริรมย์ บ ขามระทม
มิท้อริปู

(กรมศิลปากร, ๒๕๑๘)

(๔) การเล่นเสียงสัมผัส คือ การใช้ถ้อยคำให้มีเสียงสัมผัสคล้องจองของบทหรือกรอง โดยการสัมผัสมี ๒ ชนิด คือ สัมผัสนอกและสัมผัสใน สัมผัสนอกเป็นสัมผัสบังคับตามลักษณะคำประพันธ์ ส่วนสัมผัสในเป็นสัมผัสที่ไม่บังคับ แต่คำสัมผัสในทำให้บทประพันธ์นั้นไพเราะยิ่งขึ้น มี ๒ ลักษณะ คือ สัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระ เช่น

ประชุมจารึกพระเชตุนา

ผู้แต่ง : ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

แสนแ่งแสนงอนซ่อนเงื่อน มักกลายหมายเกลื่อนเหมือนกล่าว
ภพว่อนหล่อนแว่วแล้ววาว รู้ข่าวราวซ้องร้องคำราม

(ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๐)

บทประพันธ์นี้ โดดเด่นในการเล่นสัมผัสคล้องจองทั้งสัมผัสนอกและสัมผัสใน ทำให้เกิดความไพเราะมากยิ่งขึ้น ซึ่งคำสัมผัสใน มีดังนี้

สัมผัสพยัญชนะ เช่น แ่ง-งอน-เงื่อน ว่อน-แว่ว-วาว รู้-ราว-ร้อง

สัมผัสสระ เช่น กลาย-หมาย ว่อน-หล่อน ข่าว-ราว ซ้อง-ร้อง

ส่วนคำฉันท์มีเสียงหนัก-เบาที่เรียกว่า ครุ ลหุ ทำให้เกิดจังหวะในการอ่าน บางจังหวะทำให้เกิดอารมณ์เศร้า บางจังหวะทำให้เกิดอารมณ์สนุกสนาน คึกคัก โดยเฉพาะการอ่านที่เน้นอารมณ์ตามเนื้อหา จะทำให้บทประพันธ์นั้นไพเราะยิ่งขึ้น เช่น

ฉันทยอเกียรติชาวนครราชสีมา

ผู้แต่ง : พระยาอุปกิตศิลปสาร

อ้าเพศก็เพศนุชองงค์ อรองค์ก็บอบบาง
ควรแต่ผดุงลิริสอาจ คุณลักษณะประโลมใจ

(พระยาอุปกิตศิลปสาร, ๒๕๐๔)

๒) การใช้โวหารภาพพจน์ คือ การพลิกแพลงภาษาที่ใช้พูดหรือเขียนที่ช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพได้อารมณ์ ความรู้สึก และข้อคิด การใช้โวหารภาพพจน์มีหลายลักษณะ ดังนี้

(๑) อุปมา (Simile) เป็นการเปรียบเทียบของสองสิ่งที่มีลักษณะคล้ายกัน โดยใช้คำเปรียบว่า เหมือน ดุจ ดัง เปรียบ เช่น ราว ประหนึ่ง กล การเปรียบเทียบหมายถึงปองหญิงสาวเหมือนปองดอกไม้บนสวรรค์ ดังนี้

เพลงยาวนายรินทร์ธิเบศร์

ผู้แต่ง : นรินทร์ธิเบศร์ (อิน)

พี่หมาน้องดุษฎีปองปาริชาติ มณฑาทิเทพราชในสวนสวรรค์
หากนิเวศน์ควาลย์ลิไลกลั่น จะไผ่ผืนดอกฟ้าสุมาลย์

(รินฤทัย สัจจพันธุ์, ๒๕๔๗)

(๒) อุปมา (Metaphor) การเปรียบเทียบโดยโยงความคิดอย่างหนึ่งไปสู่ความคิดอีกอย่างหนึ่ง โดยใช้คำเปรียบว่า เป็น คือ เช่น การเปรียบปลาน้ำเงินที่มีเกล็ดสีเงินสวยงามเป็นเงินบริสุทธิ์ ดังนี้

ภาพย่เหเรือ

ผู้ทรงพระนิพนธ์ : เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศ
น้ำเงินคือเงินยวง
ไม่เทียบเปรียบโฉมนาง

ชาวพรายช่วงสี่ลำอาจ
งามเรื่องเรือเนื้อสองสี
(กรมศิลปากร, ๒๕๔๕)

บางครั้งการเปรียบเทียบอาจไม่มีคำแสดงให้เห็นเด่นชัด ผู้อ่านจะต้องวิเคราะห์ด้วยตนเอง เช่น การเปรียบพระกัณหา พระขालีเป็นแว่นแก้วที่ส่องสว่าง ดังนี้

มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี

ผู้แต่ง : เจ้าพระยาพระคลัง (หน)
...จึงตรัสว่าโอ้เจ้าแว่นแก้วส่องสว่างอกของแม่เอ๋ย แม่เคยได้รับขวัญเจ้าทุกเวลา
เป็นไรเล่าเจ้าจึงไม่มาเหมือนทุกวัน...

(กรมศิลปากร, ๒๕๒๗)

(๓) บุคคลวัต (Personification) การสมมติสิ่งต่าง ๆ ให้มีอากัปกิริยาอาการเหมือนมนุษย์ มีอารมณ์ และมีความรู้สึก เช่น การแสดงกิริยาอาการของภูเขาที่ปลายโน้มนลงมาเหมือนการไหว้ ดังนี้

บทพากย์เอราวัณ

ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ : พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
ลัดภันท์บรรพตทั้งหลาย
ประนอมประนมขมชไชย

อ่อนเอียงเพียงปลาย
(กรมศิลปากร, ๒๕๔๖)

(๔) อติพจน์ (Hyperbole) เป็นการเปรียบเทียบโดยการกล่าวเกินจริง เช่น การเปรียบเทียบว่า ถ้ามีอายุยืนเป็นร้อยปีก็จะรักนางมัทนาไม่ลดลง ดังนี้

บทละครพูดคำฉันท์ เรื่อง มัทนะพาธา

ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ : พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ผิจะอายุจะยืน
ก็จะรักมัทนา

ศตะพรรษะฤกว่า
ปมิหย่อนฤดิหรรษ
(กรมศิลปากร, ๒๕๑๙)

(๕) ปฏิทรรศน์ (Paradox) เป็นการใช้นำที่มีความหมายขัดแย้งกัน แต่เมื่อพิจารณาแล้วมีความเป็นไปได้ เช่น การบอกว่าเสียงของน้ำที่กระซิบ แต่กลับไม่มีเสียง และโลกที่วุ่นวาย แต่กลับไม่มีเสียง ดังนี้

วารีดุริยางค์

ผู้แต่ง : เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์
แทบฝั่งธารที่เราเฝ้าฝันถึง
จักรวาลวุ่นวายไร้สำเนียง

เสียงน้ำซึ่งกระซิบสาดปราดจากเสียง
โลกนี้เพียงแผ่นภพสงบเย็น
(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, ๒๕๓๐)

(๖) สัทพจน์ (Onomatopoeia) คือ การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ ได้แก่ เสียงของสัตว์ เสียงกิริยาอาการต่าง ๆ ของคน เช่น

ภาพย่เรื่องพระไชยสุริยา

ผู้แต่ง : สุนทรภู่
ยุงทองร้องกะไต้ังไห่งดั่ง
แตรสังข์กังสดาลขานเสียง

เพียงฆ้องกลองระฆัง
(สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๘)

(๗) นามนัย (Metonymy) เป็นการใช้นำที่บ่งบอกลักษณะของสิ่งใดสิ่งหนึ่งแทนสิ่งนั้นทั้งหมด เช่น การใช้ฉัตรแทนความเป็นกษัตริย์ ดังนี้

ลิลิตตะเลงพ่าย

ผู้ทรงพระนิพนธ์ : สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
...จึงพระปิ่นปักธำชรี บุรีรัตนหงสา ธกัปัญหาพิภาษ ด้วยมวลมายุากร ว่า
นครรามินทร์ผลัดแผ่นดินเปลี่ยนราช เยียววิวาทชิงฉัตร เพื่อกษัตริย์สองสผู้ บำรุงรู้เหตุผล...

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๓)

(๘) สัญลักษณ์ (Symbol) การใช้สิ่งใดสิ่งหนึ่งแทนอีกสิ่งหนึ่ง โดยที่ทั้งสองสิ่งนี้มีคุณสมบัติร่วมกัน เช่น การใช้หงส์เป็นสัญลักษณ์แทนวงศ์ตระกูล ดังนี้

โคลงโลกนิติ

ผู้ทรงพระนิพนธ์ : สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร
เสีย สิ้นสงวนคักดีไว้
เสีย คักดีสู้ประสงค์
เสีย รู้เร่งดำรง
เสีย สัตย์อย่าเสียสู้

วงศ์หงส์
สิ่งรู้
ความสัตย์ ไฉน
ชีพม้วยมรณา
(สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๓)

(๙) การเปรียบเทียบโดยใช้เรื่องราวหรือนิทานมาประกอบ เรียกว่า อุปมานิทัศน์ เช่น การเปรียบเทียบโดยนำเรื่องหมูกับราชสีห์มาเปรียบกับคนขลาดเขลาที่ทำทนายผู้ฉลาดกว่า ดังนี้

โคลงโลกนิติ

ผู้ทรงพระนิพนธ์ : สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร

หมูเห็นลีหราชท้าว

ชวนรบ

กูลีตีนกูพบ

ท่านไสร

อย่ากลัวท่านอย่าหลบ

หลีกจาก กูนา

ท่านลีตีนอย่าได้

วากเว้วางหนี

(สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๓)

๕.๓ การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าด้านสังคม

การพิจารณาคุณค่าด้านสังคม ผู้อ่านจะต้องพิจารณาจากเนื้อหาและแนวคิด การให้คติเตือนใจ การแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของมนุษย์ วิถีชีวิต ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ข้อคิดในการดำเนินชีวิตที่ผู้แต่งได้แทรกไว้ในบทประพันธ์ เช่น

ลิลิตพระลอ

ผู้แต่ง : ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

ใดใดในโลกล้วน

อนิจจัง

คงแต่บาปบุญยัง

เที่ยงแท้

คือเงาติดตัวตรึง

ตรึงแน่น

ตามแต่บุญบาปแล้ว

ก่อเกื้อรักษา

(กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๓)

ผู้แต่งแสดงแนวคิด ความเชื่อเรื่องบาปบุญว่าติดตามตัวเราเหมือนเงาตามตัว ใครทำกรรมไว้เช่นใด ย่อมได้รับผลกรรมนั้น

บทเสภาขุนช้างขุนแผน ตอน กำเนิดพลายงาม

ผู้แต่ง : สุนทรภู่

ทองประศรีดีใจได้ฤกษ์ยาม

ได้สิบสามปีแล้วหลานแก้ว

จะโกนจุกสุกดิบขึ้นลิบคำ

แกทำน้ำยาเงินด้อมดินหมู

(กรมศิลปากร, ๒๕๑๓)

ผู้แต่งแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของผู้คนสมัยก่อนที่เมื่อพ้นวัยเด็กเข้าสู่วัยรุ่นจะต้องโกนจุก เพราะเป็นความเชื่อว่าจะช่วยป้องกันโรคภัยไข้เจ็บได้ จนเกิดเป็นประเพณีโกนจุกขึ้น

การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าวรรณคดีและวรรณกรรม ทำให้ผู้อ่านมองเห็นคุณค่าที่ผู้แต่งตั้งใจสอดแทรกเอาไว้ โดยเห็นถึงความงามและความไพเราะของวรรณคดีและวรรณกรรม ทำให้อ่านงานประพันธ์นั้นอย่างเพลิดเพลิน เกิดความซาบซึ้ง ตระหนักในคุณค่าของงานประพันธ์ และเกิดความภูมิใจในฐานะที่เป็นมรดกของชาติ ซึ่งควรค่าแก่การอนุรักษ์และสืบทอดต่อไป